

ЯК РОЗВИВАТИ МОВЛЕННЯ НАЙМОЛОДШИХ

Ірина ТОВКАЧ, старший викладач
кафедри дошкільної освіти, Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка

Зниження загального рівня мовленнєвого розвитку дітей — актуальна проблема сучасності. Тому й батьки, і педагоги мають особливо ретельно працювати над розвитком мовлення малюків, починаючи з раннього віку. На яких завданнях варто зосередити увагу та які форми роботи обрати на кожному віковому етапі, читайте нижче.

Все починається з голосу мами...

Розвиток мовлення дитини починається ще до її народження. Хоч діти не з'являються на світ з мовленням, здатність чути звуки мови у них формується ще у внутрішньоутробний період. Особливо якщо вони чують голос матері. Тож з іще не народженою дитиною мама має постійно спілкуватися — і споживаючи їжу, й гуляючи, і вкладаючись спати. Добре, коли матуся співає у період вагітності й після того, як маля народиться. Адже пісня — це духовна сила, що виринає немовля з чіпких лабетів інстинктивного страху й дає йому відчуття материнської любові. Так, зокрема, дослідження психологів показали: у малюнках дітей, яким матері не співали колискових, страх і агресія спостерігалися у чотири рази частіше, ніж у тих малят, яким мами хоч іноді співали. Нині ці пісні записують на електронні носії (хоча професійне виконання не може замінити материнський голос).

Нагадаємо: за 9 місяців внутрішньоутробного життя дитина глибоко фіксує у своїй пам'яті почуттів найрідніший голос — голос мами, бо жоден інший не може дати малюкові такого повного відчуття любові, захищеності й щастя.

Молоді мами можуть заперечити: "Як я співатиму, коли не знаю мелодій, слів колискових пісень і не маю голосу?". Але ж для дитини не має значення, наскільки вміло співає матуся, а пісню можна й самому скласти. Найголовніше, щоб цей спів був сповнений любов'ю до маляти.

Переконані: в дитсадках слід навчати дітей (особливо дівчаток) співати колискові під час ігор з ляльками.

Досвід показав, що постійне ніжне спілкування дівчаток з м'якими ляльками (бажано виготовленими власноруч разом з бабусями, мамами чи вихователями), співання їм колискових пісень — базовий етап у розвитку материнських почуттів.

Розглянемо етапи становлення мовлення малюка і зміст роботи дорослих на кожному з них.

Зміст роботи з дітьми 1-го року життя

Перші голосові реакції немовлят — крик (а, у, о, е...), гукання (г, к, агу-у...), гуління (тіль-ль-ль-ль...), трелі (ля-а-а-а; му-у-у-у...). Приблизно у півроку виникають белькотіння (ба-ба; дя-дя; му-му; дай-дай; ня-ня...), перші слова-склади (па(та), ма, ма-ма...). І лише на кінець першого року слово зі звукового подразника перетворюється на мовленнєвий сигнал (М. Кольцова). У мовленні дитини з'являються перші усвідомлені слова.

Завдання

Від 2,5 до 5–6 міс. Розвивати голосові реакції (гукання, гуління, трелі, белькотіння), розуміння мовлення дорослих. Стимулювати до наслідування звуків і складів.

Від 5–6 до 10 міс. Розвивати розуміння мовлення дорослих. Стимулювати до запам'ятовування назв предметів, окремих дій з ними, імен дорослих. Спонукаати наслідувати звуки, склади.

Від 9–10 міс. до 1 року. Продовжувати розвивати розуміння мовлення дорослих, здатність розрізняти імена близьких людей (дорослих і дітей), назви

предметів, іграшок, тварин, рухів та дій. Формувати навички елементарного узагальнення назв предметів (м'ячик — гумовий, пластмасовий, дерев'яний, маленький, великий, червоний, жовтий тощо). Вчити розуміти прохання дорослого і виконувати перші словесні доручення з підкріпленням, унаочненням. Розвивати активне мовлення. Спонукати до звуконаслідування. Вчити промовляти перші осмислені слова (*мама, баба, дай, тато...*).

Завважмо: малюк навчається правильно говорити, насамперед користуючись мовленням у спілкуванні, а не засвоюючи його в процесі навчання (С. Рубінштейн).

Форми роботи

- Повсякденне спілкування у мовному середовищі (під час режимних моментів, прогулянок).
- Схвалення, заохочення, художнє слово.
- Ігри-заняття (1–5 хв). Проводяться індивідуально у спеціально відведений час, але не раніше, ніж через 15–20 хв після годування й не пізніше, ніж за 20–25 хв до сну. Що можна робити на таких заняттях? Розмовляти, наспівувати, нахилившись над малюком, наслідувати звуки, викликати зосередження, усмішку; спонукати до пошуку дорослого, джерела звуку, стеження за яскравим предметом; спілкуватися на відстані тощо.

Прийоми навчання мови: називання й показ; мовленнєвий зразок; мовчазна присутність дорослого; паузи між промовлянням звуків — дитина під час паузи сама починає активно промовляти їх (за І. Коновою); ховання іграшок, інших предметів тощо.

**Щоденне емоційне спілкування —
Дієве мовленнєве тренування.**

(Надіслала Ірина Кушнір, м. Київ)

Зміст роботи з дітьми 2-го року життя

На другому році життя триває розвиток розуміння мовлення, здатності до наслідування, вдосконалюється звуковимовою. Збагачується й активізується словниковий запас. У мовленні малюка з'являються слова-речення і речення з 2-3 слів без прийменників.

Завдання

Від 1 до 1,5 року. Розвивати здатність розуміти мовлення дорослого (створювати ситуації, не підкріплені наочною, спонукати знаходити предмети, виконувати ігрові дії, емоційно відгукуватися на вірші, пісеньки, музичні твори тощо). Розвивати активне мовлення, спонукати малюк до белькотіння, промовляння простих слів, називання людей, знайомих реальних предметів та іграшок, зрозумілих дій тощо.

Від 1,6 до 2 років. Збагачувати й активізувати словниковий запас. Розвивати активне мовлення.

Форми роботи

- Ігри-заняття (6–8 хв) з ляльками, предметними й сюжетними картинками.
- Ігри на звуконаслідування (*“Розповіді про Марічку”, “Гуси-гуси”, “Котики”* тощо).

Гра на звуконаслідування “Котики”

Вихователь. Няу-няу-няу! — нявчить великий котик. Як нявчить великий котик? (*Діти активно наслідують звуки*). Зараз ми пограємо у заводних великих котиків і маленьких кошенят. Великий котик, якого я заведу ключиком (*робить імітаційний рух*), нявчатиме ось так: “Няу-няу-няу!”. А як нявчатиме маленьке кошенятко? (*Діти відтворюють голос кошеняти*). А тепер кожен з вас сам обере, ким хоче бути. Я “заводитиму” вас ключиком, а ви нявчатимете, як великий котик чи як маленьке кошеня.

- Дидактичні ігри (*“Купання ляльки”, “Погодуємо ведмедиків”* тощо).
- Інсценівки (*“Хто в будиночку живе?”, “Карусель”* тощо).
- Читання дітям потішок, віршів, казок, оповідань тощо (*“Печу, печу хлібчик”, “Наш хлопчик”, “Поїхали, поїхали”* та ін.).

М. Попова рекомендує дорослому звертатися до дітей поза заняттями з метою:

- допомогти подолати негативний емоційний стан;
- дати словесні вказівки для організації поведінки в певних ситуаціях (*“Наталочко, сядь, будь ласка, поряд зі мною і послухай, що я тобі розповім...”*);
- дати словесні доручення (*“Дениску, поклади м'ячик у кошик”*);

- спонукати до виконання різних дій з іграшками;
- спонукати до звуконаслідування, відповіді на запитання тощо.

Зміст роботи з дітьми 3-го року життя

Третій рік життя — період найінтенсивнішого мовленнєвого розвитку дитини (за Н. Аксаріною). У повсякденні дворічні добре розуміють деякі вказівки дорослих, але не завжди хочуть їм підкорятися. Чому? Бо дорослішають. Тож дуже важливо підтримувати інтерес маляти до мовлення, змалку виховувати в нього мовленнєву культуру.

Завдання

Розвивати розуміння мовлення дорослого, навички активного зв'язного мовлення (вміння запитувати, відповідати на запитання інших людей; складати речення з 3–5 слів тощо). Виховувати звукову культуру мовлення (мовленнєве дихання, слух, звуковимову тощо). Формувати граматичну правильність висловлювань.

Форми роботи

- Ігри-заняття (10–12 хв) з предметними чи сюжетними картинками.
- Ігри на розвиток мовленнєвого дихання.

Ігри на розвиток мовленнєвого дихання

Пір'ячко, лети!

Кладемо пір'ячку на свою долоню й дмухаємо на неї так, щоб вона злетіла вгору. Потім кладемо пір'ячку на долоньку дитини. Пропонуємо їй дмухнути так само.

Кораблику, пливи!

Наливаємо у миску води. Пропонуємо дитині дмухати так, щоб по воді пішли хвильки і кораблик поплив до іншого "берега".

Гойдалка

Робимо гойдалку з трьох паличок і ниточки, на яку чіпляємо різні паперові іграшки. Дмухаємо на них, і вони гойдаються. Пропонуємо дитині так само "погойдати" іграшки.

- Спостереження та цільові прогулянки (до парку, крамниці, прикрашеної ялинки, до ігрового майданчика старших вихованців тощо).
- Екскурсії-огляди (групової кімнати, їдальні, роздягальної кімнати тощо).
- Розглядання предметів, іграшок та бесіди про них.
- Дидактичні ігри з іграшками, предметами, картинками ("Чарівна торбинка", "Сюрприз", "Куди що покласти?", "Що сховано?", "Чого не стало?" та ін.).

Під час вистави вчаться діти Виразно й чітко говорити.

(Надіслала Олександра Либа, ДНЗ № 1,
м. Новояворівськ, Львівська обл.)

- Дидактичні ігри з ляльками ("Нагодуємо ляльок обідом", "Вдягнемо ляльок на прогулянку", "Вкладемо ляльок спати", "Поперемо лялькам сукні (штанці)" тощо).
- Інценівки ("Каруселі", "Катання з гірки", "На подвір'ї" та ін.).
- Показ вистав театрів різних видів (настільного, лялькового, пальчикового, тіньового та ін.).
- Ігри в складання оповідань ("Марійка і котик", "Сашко і собачка" та ін.). Спочатку дорослий розповідає невеличке оповіданнячко (3–5 речень), ілюструючи його відповідними діями з іграшками чи персонажами лялькового театру, а потім пропонує дітям (за бажанням) виконувати дії з іграшками, а сам промовляє текст. Поступово розповіді ускладнюються.
- Розповіді-бесіди з демонстрацією наочності (іграшок, предметів, картинок) і запитаннями до дітей за змістом розповіді під час повторного показу.

Розповідь-бесіда за змістом сюжетної дидактичної картини "Оленка, коробочка і жук"

Жила собі дівчинка. Звали її Оленкою. (Як звали дівчинку?). Мама подарувала Оленці жовту коробочку. (Що подарувала дівчинці мама?) Взяла Оленка коробочку. (Що взяла Оленка?) Дівчинка посадила туди великого жука. (Кого посадила в коробочку Оленка? Якого жука посадила туди дівчинка?).

- Розучування забавлянок, українських народних пісеньок.
- Читання невеличких оповідань, віршів.

*Поради педагогів***Умови ефективності
мовленнєвих занять**

- Ретельно підготуйтеся до гри-заняття: продумайте тему, мету, кожен структурну частину, попрацюйте над виразністю власного мовлення, вивчіть напам'ять текст (гри, казки, оповідки та ін.), продумайте запитання, складіть план розповіді-бесіди тощо.
- Добре продумайте, як розмістити малят (на килимку, на лавочках, на стільчиках за столами, півколом тощо) так, щоб бачити кожен дитину, мати можливість підійти до неї; щоб під час гри-заняття діти вільно рухалися, активно діяли з іграшками, предметами, картинками, коментували свої дії, рухи тощо.
- Використовуйте різноманітний доцільний для кожного заняття демонстраційний та роздатковий матеріал (іграшки, предмети, картинки (предметні й сюжетні)), що спонукає до спілкування й підвищує мовленнєву активність малят.
- Чергуйте різні методи (ігрові, словесні, наочні) та прийоми (мовленнєві зразки дорослого, пояснення, вказівки, показ іграшок (предметів, картинок)) з ігровими завданнями.
- Поеднуйте хоріві й індивідуальні відповіді дітей, спонукайте їх до постановки власних запитань та уважно ставтеся до них, адже такі запитання сприяють розвитку пізнавальної активності малят.
- Надавайте заняттям позитивного емоційного забарвлення.
- Плануйте під час гри-заняття (впродовж 10–12 хв) реалізацію у комплексі кількох завдань мовленнєвого розвитку дітей.

- Ігри-драматизації за змістом добре відомих дітям народних казок.
- Цілеспрямоване емоційне спілкування з дорослими та малят між собою. Таке спілкування може відбуватися як індивідуально (1–3 дітей), так і в підгрупах у ході спеціально організованих індивідуальних (від 1 до 4 осіб) та індивідуально-групових ігор-занять (від 4 до 7 осіб).

Завважмо: в дорослого завжди є нагода для індивідуального спілкування з дитиною (спонукання до розмов на теми, близькі малютам) та з підгрупою дітей у ході режимних моментів (формулювання словесних доручень: принести, покласти, прибрати, полити тощо), самостійної ігрової діяльності малят, прогулянок (денної

та вечірньої). Серед форм такого спілкування варто згадати: читання художніх творів (віршів, казок, невеличких оповідань тощо) в ранкові години, після денного сну (від 16 до 18 години вечора); ігри-драматизації, художньо-предметну діяльність малят (ігрові ситуації *“В автобусі”*, *“Трамвайчик”* та ін.); бесіди за змістом іграшок-саморобок (*“Будиночок”*, *“На подвір'ї”*, *“Лісова галявина”* та ін.). У ході спілкування педагог розвиває дрібні моторні навички дітей, заохочує їх до розмови, реплік — повторів розповідей про минулі події та відсутні предмети (*“Де ти був (ла) учора з татом?”*, *“Кого бачив (ла) на прогулянці?”* тощо), з раннього дитинства формує у малят культуру спілкування.

Виховуємо з розумом

Переконані: не треба чекати пологів, щоб почати спілкуватися з дитиною. Виховання слід починати ще до її народження. Тоді встановлюється справді тісний зв'язок з малюком. Важлива роль фізичного контакту, ніжних дотиків матері й батька. Варто широко використовувати музику (краще твори В. А. Моцарта, А. Вівальді, Й. Штрауса, П. Чайковського тощо), слухати звуки природи й співати колискові. Мозок дитини живимо ми, дорослі, й навколишній світ, тому слід давати їй найкраще, що є у світі людей, природи, речей тощо.

Важливо не просто фізично перебувати поруч, “доякати” дитину, а насамперед якісно будувати стосунки з нею. Малюки дуже люблять, коли батьки й вихователі роблять щось разом з ними: гуляють, граються, читають книжки, переглядають мультфільми тощо.

Деякі батьки прагнуть якнайраніше навчити дитину лічити, писати, читати, і саме на цьому зосереджують увагу, починаючи з раннього віку. Однак вони мають знати, що в ранньому дитинстві мозок розвивається через координацію рухів тіла. Тому за законами нейрофізіології раннє оволодіння навичками вищого порядку, такими як читання, письмо та лічба, може гальмувати розвиток мислення й емоційно-вольової регуляції, що зрештою нівелює сумнівні плоди “раннього розвитку”. У кожного віку і на кожній стадії розвитку існують свої біологічні та психологічні потреби, тож усьому свій час!

Спочатку варто навчити дитину активно рухатися, слухати, усвідомлювати почуте, розмовляти (з 1 до 3 років) і лише потім — читати й писати (від 4 до 7 років).

Дитину виховує життя в усій його своєрідності. Усе, що відбувається з нею, впливає на розвиток її мозку. Суть “виховання з розумом” полягає в тому, щоб допомогти мозку малюка гармонійно розвиватися відповідно до його вікових та індивідуальних особливостей.

Отже, ранній розвиток має забезпечити дитині глибокий розум і здорове тіло, зробити її кмітливою і доброю. ●